

Efemeryczny krajobraz wschodu i zachodu słońca nad Uluru (Australia) jako atrakcja turystyczna

DOI: <http://dx.doi.org/10.62875/tk.v1i130.1465>

Dr Jolanta Kijowska

jkijowska@ajp.edu.pl

Wydział Humanistyczny

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

ORCID: 0000-0002-6187-3986

Abstrakt: Wschody i zachody słońca są niezaprzeczalnie jednym z najpiękniejszych i najbardziej spektakularnych zjawisk optycznych współtworzących naturalne krajobrazy efemeryczne. Percepcja krajobrazów efemerycznych może mieć duży wpływ na niektóre dziedziny życia i gospodarki człowieka. Inspiracje krótkotrwałymi krajobrazami są doskonale widoczne w sztuce, równie ważne są one w turystyce. Wybrane krajobrazy efemeryczne wpływają na preferencje wyboru określonych regionów przez zwiedzających, często stanowiąc samodzielną atrakcję turystyczną. Jednym z przykładów tego typu krajobrazów są wschody i zachody słońca nad znanym w świecie monolitem skalnym Uluru w centralnej Australii, obiektem cennym przyrodniczo, objętym ochroną w postaci Parku Narodowego Uluru-Kata Tjuta, ale i kulturowo – stanowiącym miejsce *sacrum* plemienia Anangu. Miejsce to, znajdujące się w samym sercu Australii, jest niezwykle symboliczne dla Australijczyków, ale też przyciąga turystów z całego świata. W artykule podjęto próbę przedstawienia fenomenu tego zjawiska i jego roli w rozwoju turystyki na tym obszarze. Ukazano też niezwykle inspirującą rolę efemerycznego krajobrazu wschodu i zachodu słońca w rejonie Uluru do kreowania nowych efemerycznych krajobrazów, ubogacających ofertę turystyczną tego miejsca.

Słowa kluczowe: zjawiska efemeryczne, wschód i zachód słońca, krajobraz efemeryczny, percepcja krajobrazu, Uluru, atrakcja turystyczna

Wprowadzenie

Dostrzeżenie roli zjawisk efemerycznych i ich ogromny wpływ na cechy i percepcję całego krajobrazu, postrzeganego jako całokształt zjawisk odbieranych przez zmysły [Schmollgruber 1994], dało podstawy do pojawienia się w literaturze pojęcia krajobrazu efemerycznego [Brassley 1998; Myga-Piątek 2012a, 2012b]. P. Brassley [1998] określa tak krajobraz, na który składają się zjawiska i cechy o zmiennym charakterze, np. kolor pokrywy roślinnej czy wygląd nieba w danym momencie. Większość zjawisk efemerycznych zmienia fizjonomię całego krajobrazu – jego barwy, dynamikę, widoczność stałych elementów itp., a także oddziałuje na pozawzrokowe wrażenia zmysłowe, zwłaszcza dźwiękowe [Chmielewski 2008; Bernat 2008, 2009, 2013; Myga-Piątek 2008; Pawłowska 2008; Wojciechowski 2008; Kulczyk 2013], kształtując krajobraz multisensoryczny [Kowalczyk 1992].

W artykule podjęto próbę ukazania fenomenu efemerycznego krajobrazu wschodu i zachodu słońca w turystyce na przykładzie Uluru w Australii. Cel zrealizowano poprzez identyfikację obecności efemerycznego krajobrazu wschodu

i zachodu słońca w ofertach turystycznych w rejonie Uluru, wykazując możliwości kreowania nowych efemerycznych krajobrazów, ubogacających ofertę tego miejsca. Badania terenowe prowadzone metodą obserwacji uczestniczącej (2022), poszerzono o analizę literatury przedmiotu. Wykorzystano również technikę *desk research*, dokonując przeglądu i konsolidacji danych i materiałów tematycznych, pochodzących z różnych źródeł, mających różnorodną postać (statystyk, baz danych, opublikowanych raportów itp.), i co istotne, pozwalającej na zdobycie potrzebnej wiedzy, w oparciu o dane, które już istnieją, a zostały zgromadzone lub wygenerowane przez inne podmioty.

Krajobrazy efemeryczne – typologia i percepcja

U. Myga-Piątek [2012a] w swojej fizjonomiczno-percepcyjnej typologii krajobrazów kulturowych jako jeden z typów wydziela krajobrazy efemeryczne, które cechuje najwyższy stopień zmienności. Autorka zalicza do nich krajobrazy kształtowane przez procesy erozyjno-denudacyjne oraz hydrometeorologiczne, zwłaszcza te o dużej intensywności i dynamice, np. działalność wiatru na pustyniach piaszczystych (wędrówki wydm), działalność erozyjną i akumulacyjną mórz, powodzie czy zamiecie śnieżne.

A. Ode i in. [2008], dzielą efemeryczne elementy w krajobrazie na trzy grupy: czynności związane z porami roku (np. zbiór plonów), cechy krajobrazu zmieniające się w związku z następstwem pór roku oraz cechy krajobrazu zmieniające się pod wpływem zmian pogody. Autorzy ci pod pojęciem efemerycznych elementów w krajobrazie rozumieją zarówno zmiany sezonowe, jak i nieregularne. Podobne podejście prezentuje P. Brassley [1998]. W tym kontekście, ze względu na czas trwania i regularność występowania, autorzy rozróżniają krajobrazy sezonowe (związane z następstwem pór roku) i efemeryczne. Mimo ich nietrwałości, dużą rolę krajobrazom efemerycznym przypisuje W. Lewandowski [2009]. Wymienia on nie tylko krajobrazy w sensie wizualnym, lecz również całe geokompleksy okresowe, do których zalicza jednostki sezonowe, efemeryczne i incydentalne. Podejście to wydaje się dyskusyjne. W niniejszym artykule krajobrazy efemeryczne rozumiane są jako multisensoryczne, niezwiązane ze zmianami sezonowymi (zwykle pojawiające się nieregularnie) i trwające krócej niż pora roku.

Z całą pewnością można stwierdzić, że percepcja krajobrazów efemerycznych może mieć duży wpływ na niektóre dziedziny życia i gospodarki człowieka. Inspiracje

krótkotrwałymi krajobrazami są doskonale widoczne w sztuce [Brassley 1998], równie ważne są one w turystyce. Wybrane krajobrazy efemeryczne wpływają na preferencje wyboru określonych regionów przez zwiedzających [Huang 2013], mogą również stanowić samodzielną atrakcję turystyczną [Jacobsen 1997; Gyimóthy, Mykletun 2004; Connell 2012; Mocior i in. 2012]. Krajobrazy efemeryczne mają coraz większe znaczenie w zarządzaniu ruchem turystycznym. Traktuje o tym raport *Parki dla ludzi (Parks for people)* pod redakcją T. Harpera [1997]. Wskazano w nim zarówno na problem bezpieczeństwa turystów (np. podczas obserwacji zjawisk wulkanicznych, hydrologicznych), jak i na konieczność dostosowania zagospodarowania turystycznego (m.in. bezpieczne miejsca obserwacji cytowanych zjawisk czy miejsca parkingowe dla osób obserwujących wschód/zachód słońca z charakterystycznych miejsc). Badania Vouligny z zespołem [2009] wykazały, że także społeczności lokalne przywiązują dużą wagę do zmienności sezonowej i efemerycznej krajobrazu, w którym mieszkają.

Krajobraz wschodu i zachodu słońca

Krajobraz wschodu i zachodu słońca w literaturze przedmiotu pojawia się najczęściej w kontekście atrakcyjności turystycznej wybranych obszarów [Shackley 1996; Harper 1997; Ryan i in. 2000; Hung, Petrick 2010; Mocior i in. 2012] oraz percepcji krajobrazu [Vouligny i in. 2009]. Moment zachodu i wchodu słońca jest chętnie opisywany w folderach i przewodnikach turystycznych [Pitchard, Morgan 2000], a także w relacjach z podróży.

Badania motywacji turystów w różnych częściach świata potwierdzają, że obserwacje wschodu i zachodu słońca stanowią ważny cel licznych podróży. Do takich miejsc należy m.in. Uluru w Australii [Zeppel 1998], Wielki Kanion Kolorado w Stanach Zjednoczonych [Harper 1997], Góra Synaj [*Sinai...* 2009], Kilimandżaro [Wojciechowski 2010], Babia Góra [Mocior i in. 2012], a także wiele obiektów antropogenicznych, np. plac Jamaa el Fna w Marrakeszu [Minca 2007]. Obserwacje krajobrazu o wschodzie lub zachodzie słońca w tych miejscach są „obowiązkowym” punktem programu wielu wycieczek. Obserwacja zachodu słońca jest w zasadzie codzienną czynnością, wręcz rytuałem turystów i rekreantów przebywających nad Bałtykiem, na słynnym nabrzeżu Mallory Square na Key West w stanie Floryda czy na magicznych plażach Acapulco w Meksyku. Jest też jedną

z motywacji do podejmowania rejsów na statkach wycieczkowych [Hung, Petrick 2011].

Badania ankietowe przeprowadzone wśród społeczności lokalnych w Kanadzie potwierdziły, że dużą wagę do możliwości obserwacji wschodów i zachodów słońca w miejscu swojego zamieszkania przywiązują również mieszkańcy. Ich zdaniem podnosi to atrakcyjność wizualną obszaru, co oznacza, że zjawiska efemeryczne tego typu pozytywnie wpływają na percepcję całego krajobrazu [Voulligny i in. 2009]. Podobnych wyników dostarczyło badanie motywacji osób spędzających wakacje w swoich domach letniskowych położonych na obszarze fińskich pojezierzy. Ankietowani podkreślali piękno otaczającego krajobrazu, w tym krajobrazu jezior o wschodzie i zachodzie słońca [Pitkänen 2008]. Znaczenie efemerycznych krajobrazów wschodów i zachodów słońca w percepcji krajobrazu potwierdzają także liczne relacje z obserwacji oraz fotografie tych zjawisk udostępniane w Internecie, zwłaszcza te artystyczne – zagadnienie to zostało opisane w czasopiśmie „Weatherwise” [Luenberger 2001]. Badania na Babiej Górze dowiodły, że jedną z motywacji wejść na szczyt o wschodzie słońca była możliwość zrobienia zdjęć [Mocior i in. 2012]. Krajobraz wschodu słońca może być dodatkowo modyfikowany przez zjawisko refrakcji atmosferycznej, polegające na pozornej deformacji tarczy słonecznej lub innych obiektów obserwowanych ponad linią horyzontu [Holliday i in. 2011]. To również wpływa na zróżnicowanie i atrakcyjność efemerycznego krajobrazu tego typu [Mocior i in. 2012].

Uluru i efemeryczne krajobrazy wschodu i zachodu słońca w rejonie

Jednym ze spektakularnych miejsc na świecie, które przyciąga turystów ze względu na zjawiskowe wschody i zachody słońca jest Uluru w Australii. Według Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO) Australia jest czterdziestym najczęściej odwiedzanym krajem na świecie. W 2019 odwiedziło ją 8,7 mln gości z zagranicy. Pandemia Covid-19 spowodowała ogromny spadek ruchu turystycznego, który jednak od 2022 r. dynamicznie wzrasta. Do czerwca 2023 roku odnotowano 5,8 mln zagranicznych turystów. Najczęściej odwiedzanym stanem w Australii przez zagranicznych turystów jest Nowa Południowa Walia (37,5% wszystkich przyjazdów turystycznych, 2019) z Sydney, potem Queensland z Brisbane i Wielką Rafą Koralową (22,8%) oraz stan Wiktorii z Melbourne (24,4%), następnie Australia Zachodnia (9,3%), Południowa (2,9%), Australia Terytorium Stołeczne – Canberra (1,3%) oraz

Tasmania (0,9%). Terytorium Północne, w którym znajduje się Uluru to stan najrzadziej odwiedzany przez turystów zagranicznych (0,9% wszystkich przyjazdów turystycznych, 2019). Park Narodowy Uluru-Kata Tjuta to destynacja bardzo popularna wśród Australijczyków. W 2017 r. park odwiedziło ponad 300 tysięcy turystów krajowych i zagranicznych, w 2019 r. już ponad 450 tysięcy turystów [<https://mozo.com.au>, 10.09.2023]. Obowiązkowy bilet do parku, ważny jest trzy dni. Rekomendowany pobyt powinien trwać od trzech do pięciu dni. Koszt biletu trzydniowego w 2023 roku wynosił 38\$, rocznego – 50\$ [<https://parksaustralia.gov.au>, 10.09.2023].

Wyjątkowy, osobliwy i unikatowy w skali świata obiekt geologiczny – piaskowcowy monolit Uluru (Ayers Rock) w Parku Narodowym Uluru-Kata Tjuta, znajduje się w australijskim czerwonym centrum (*red centre*), w południowej pustynnej części Terytorium Północnego. Uluru w języku ludu Anangu to „miejsce spotkań”, symbol australijskiego interioru, serce Australii, jeden z ważniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego rdzennych mieszkańców Australii – wspomnianego ludu Anangu, odgrywające ważną rolę w wierzeniach i opowieściach, podstawach kulturowych zwanych Tjukarpa. Po raz pierwszy został dostrzeżony przez Europejczyka Ernesta Gilles’a w 1872 roku. W 1958 ustanowiono tu park narodowy, w 1987 został wpisany na listę światowego dziedzictwa przyrodniczego UNESCO, a w 1994 dodatkowo uznany jako obiekt o wielkim znaczeniu kulturowym. W 1985 roku prawa do tego terenu uzyskał lud Anangu, który w wyniku kompromisu udostępnił teren turystom pod warunkiem poruszania się wyznaczonymi szlakami z pominięciem miejsc stanowiących *sacrum*. Od roku 2017 wspinanie się na monolit jest zabronione. W 1995 r. otwarto w jego sąsiedztwie Centrum Kulturowe. Piaskowcowy monolit Uluru wznosi się na wysokość 348 m ponad obszar równiny pustynnej i półpustynnej (868 m n.p.m.), charakteryzując się bardzo stromymi zboczami i dziewięciokilometrowej długości obwodem podstawy, wzdłuż której wiedzie szlak turystyczny.

Uluru-Kata Tjuta leży w strefie klimatu zwrotnikowego suchego. Średnia roczna temperatura powietrza wynosi w rejonie ponad 20°C. Pory roku są dość wyraźne. Lata są bardzo gorące, w najcieplejszym miesiącu temperatury często przekraczają 35°C. Wysokie są też dobowe amplitudy temperatur w miesiącach letnich. Zimy są stosunkowo chłodne, średnia najniższych temperatur wynosi 5°C. Zachmurzenie w miesiącach letnich jest znikome, a opady deszczu nie przekraczają 290 mm rocznie.

Od 20 września 2022 roku do 20 września 2023 w rejonie Uluru roczna suma opadów wynosiła 210 mm, a najbardziej deszczowym dniem był 27 czerwca 2023 (49,4 mm); najniższą temperaturę 0,3°C, odnotowano 17 czerwca 2023 roku, najwyższą 42,9°C 9 lutego również tego roku [<https://www.farmonlineweather.com.au>, 10.09.2023]. Zdarzają się tu burze z gwałtownymi ulewami. Warunki pogodowe nie zawsze sprzyjają spektakularnym wschodom i zachodom słońca, ale umożliwiają percepcję efemerycznych krajobrazów związanych czynnikami atmosferycznymi takimi jak ulewne deszcze czy wyładowania atmosferyczne.

Na zróżnicowaną (indywidualną) percepcję efemerycznego krajobrazu wschodu i zachodu słońca w rejonie Uluru (na podstawie kwerendy literatury oraz własnych obserwacji wschodu <6.18 czasu TN-AU> i zachodu słońca <18.48 czasu TN AU> przeprowadzonych 9 października 2022 roku) wpływa szereg elementów i czynników. Wiodącą rolę w tym „spektaklu” odgrywa monolit skalny, zbudowany z piaskowca z dużą domieszką żelaza. Jego ogrom, ukształtowanie, wysokość, stromość zboczy, a przede wszystkim feeria odcieni brązu, cynamonu, czerwieni, pomarańczy czy szarości, którymi emanuje w zależności od kąta padania promieni słonecznych wschodzącego i zachodzącego słońca oraz różnorodnych zjawisk pogodowych i biotycznych, a przy tym niezwykła aura wynikająca ze znaczenia monolitu dla historii, religii i kultury rdzennej ludności Anangu (*sacrum*) daje możliwość głębokiej percepcji, przeżywania tego niezwykłego efemerycznego krajobrazu (ryc. 1).

Ryc. 1. Uluru w promieniach zachodzącego słońca, 9.10.2022

Źródło: Jolanta Kijowska (2022)

Badania terenowe umożliwiły odnotowanie różnych możliwości i sposobów obserwacji z wykorzystaniem elementów zagospodarowania turystycznego, jak: punkty i platformy widokowe (*sunrise viewing area, sunset viewing area, car sunset viewing, bus sunset*) oraz specjalnie przygotowane szlaki turystyczne, z ławkami i miejscami piknikowymi; umożliwiające obserwacje w trakcie wędrówek pieszych, autokarowych czy w czasie jazdy na wielbłądach (Uluru Camel Tours), Seguey (Uluru Seguey Tours), a także w trakcie lotu balonem, śmigłowcem lub samolotem (ryc. 2).

Ryc. 2. Widok na Uluru o wschodzie słońca z platformy widokowej, 9.10.2022

Źródło: Jolanta Kijowska (2022)

Istotne znaczenie w przeżywaniu efemerycznego krajobrazu wschodu i zachodu słońca w rejonie Uluru ma kreatywność turystów: wybór miejsca obserwacji (np. z dachu samochodu), wybór środka obserwacji (obserwacja z balona, z miejsca piknikowego..., w trakcie posiłku, z szampanem, z muzyką na żywo: gitara, ukulele...). Niezwykłą kreatywność turystów zauważono w uwiecznianiu momentu wschodu i zachodu słońca z Uluru w tle (na tle Uluru, z lampką szampana, przy kolacji, z rodziną, z monolitem w objęciach itd.). Ponadto, w trakcie obserwacji, zarówno wschodu jak i zachodu słońca, turyści ulegają różnorodnym emocjom. Momentami zapada całkowita cisza, następnie po pojawieniu się pierwszych promieni słonecznych nad widnokretem i feerii barw na Uluru, następuje gremialny okrzyk zachwyty, a po nim pojawiają się odgłosy aparatów fotograficznych. Do momentu, kiedy cały monolit zanurza się w świetle słonecznym liczni obserwujący uwieczniają zmiany krajobrazowe wykonując setki zdjęć tego miejsca lub sobie i bliskim z Uluru w tle. W czasie zachodu słońca słychać odgłosy otwieranych butelek szampana, śpiewu przy dźwiękach wspomnianych gitar czy ukulele. Ten krótkotrwały efemeryczny krajobraz Uluru w promieniach wschodzącego i zachodzącego słońca nie pozostawia obserwujących obojętnymi. Jeszcze długo po zakończeniu spektaklu natury turyści trwają w bezruchu jakby chcieli zatrzymać w swej pamięci przemijający krajobraz.

Ryc. 3. Uluru w pierwszych promieniach zachodzącego słońca; widok ze specjalnego parkingu, 9.10.2022

Źródło: Jolanta Kijowska (2022)

Przegląd ofert turystycznych, zarówno kierowanych do turystów indywidualnych jak i grupowych, z położonego najbliżej Uluru Resortu Ayers Rock [www.ayersrockresort.com.au/offers, 10.09.2023], ukazuje dość szeroki zakres usług z wykorzystaniem efemerycznych zjawisk wschodu i zachodu słońca w Parku Narodowym Uluru-Kata Tjuta. Wśród nich wyróżniają się: Uluru Segway Tour o wschodzie lub o zachodzie słońca, piesza wędrówka na wschód/zachód słońca szlakiem Uluru i Kata Tjuta, zakończona grillem, wycieczka autokarowa z Yulary na wschód lub zachód słońca Uluru i Kata Tjuta, podróż helikopterem z Yulary na zachód słońca nad Uluru i Kata Tjuta, 15 minutowy lot helikopterem nad Uluru, lot balonem o zachodzie słońca nad Uluru i Kata Tjuta, przejażdżka na wielbłądach o wschodzie i zachodzie słońca w rejon Uluru i Kata Tjuta, uroczysta kolacja o zachodzie słońca z winem i deską serów w świętym miejscu Uluru i Kata Tjuta, Kata Tjuta i Valley of the Winds ze śniadaniem, wycieczka na wschód słońca w rejonie Uluru i Kata Tjuta i poranne zwiedzanie ze śniadaniem w formie pikniku, wycieczki z przewodnikiem w małej grupie z poczęstunkiem o zachodzie słońca w rejonie Uluru, piesza wycieczka z przewodnikiem o wschodzie słońca z lekkim śniadaniem w rejonie Uluru, oraz wycieczki indywidualne z przewodnikiem o wschodzie i zachodzie słońca, spersonalizowane, uwzględniające szereg atrakcji na wyraźne życzenie turysty (ryc. 4).

Ryc. 4. Widok na Uluru po zachodzie słońca. Okazja do spotkań z rdzenną ludnością, 9.10.2022

Źródło: Jolanta Kijowska (2022)

Wyjątkowość krajobrazowa tego miejsca i jego znaczenie w turystyce regionu i całej Australii stała się też przestrzenią realizacji innowacyjnych pomysłów w kreowaniu efemerycznych krajobrazów, oscylujących wokół krajobrazu zachodzącego słońca, a sprzyjające zwiększeniu ruchu turystycznego. Od 10 maja 2023 roku, na tle Uluru po zachodzie słońca, odbywa się niezwykle wciągający spektakl świetlny i dźwiękowy Wintjiri Wi r u, realizowany z wykorzystaniem 1 100 dronów, które wzbijają się w niebo. Przedstawia on rozdziały historii Mali od Kal tukatjara do Uluru. Jest to niespotykany dotychczas sposób opowiedzenia historii rdzennej ludności za pomocą świateł, laserów, projekcji i technologii dronów na tak szeroką skalę. Prezentacja pokazu jest możliwa w dowolnym miejscu na świecie. Spektakl Wintjiri Wi r u – co w lokalnym języku Anangu sugeruje „piękny widok aż po horyzont” został zrealizowany na zlecenie Voyages Indigenous Tourism Australia, w konsultacji z przedstawicielami ludności Anangu, przez firmę RAMUS z Melbourne, której wizytówką jest artysta światła Bruce Ramus, a dewizą – „odzwierciedlenie prawdziwej natury ludzi, ich zaangażowania i relacji ze środowiskiem zabudowanym i światem przyrody” [<https://www.ramus.com.au>, 29.09.2023]. Rene Kulitja w imieniu Komitetu Konsultacyjnego Anangu powiedziała: „Ludzie przybywali z różnych miejsc, aby zobaczyć Uluru. Teraz chcemy, aby ludzie

przyszli i doświadczyli naszej historii w nowy sposób. Chcemy, aby odwiedzający wiedzieli, że to miejsce jest naszą historią, aby patrzyli, słuchali i czuli razem z nami. Nasze historie są tu od początku i chcemy podzielić się tą historią ze światem” (ryc. 5).

Ryc. 5. Widok na Uluru kilka godzin po zachodzie słońca. 9.10.2022

Źródło: Jolanta Kijowska (2022)

Kolejnym przykładem kreacji krajobrazu efemerycznego była instalacja autorstwa artysty Bruce’a Munro zlokalizowana między platformą widokową (*sunrise viewing area*) a monolitem Uluru. Instalacja została nazwana Tili Wiru Tjuta Nyakutjaku, co w języku Anangu oznacza „patrzenie na mnóstwo pięknych światel”. Stanowiła zbiór 50 000 sztucznych lodów zwieńczonych kulami z matowego szkła, umocowanych na obszarze około 2 500 m² (4 boisk do piłki nożnej) i zasilanych energią słoneczną – *solary*, z wykorzystaniem światłowodu o długości ponad 300 km. „Pole doświadczeń świetlnych” zostało udostępnione turystom w postaci kilku ofert: „Pole Przejścia Światła”, „Pole Światła Przełącz Gwiazd” oraz „Noc w Polu Światła”. Są to spacerki wytyczonymi trasami w obrębie instalacji, w zależności od oferty ubogacone opowieściami, występami, lampką szampana czy uroczystą kolacją na platformie widokowej. Instalacja solarna funkcjonowała od 1 kwietnia 2016 do marca 2018 roku.

Efemeryczny krajobraz wschodu i zachodu słońca obserwowany w rejonie Uluru, współtworzony jest przez kombinację czynników naturalnych – astronomicznych, optycznych, klimatycznych (cechy klimatu zwrotnikowego suchego), pogodowych (dominacja dni bezchmurnych, sporadyczne burze i opady deszczu) i biotycznych (m.in. odgłosy zwierząt, kwitnące sezonowo rośliny, zapach ziół i suchorośli). Ale na jego percepcję mają wpływ również czynniki antropogeniczne takie jak zagospodarowanie turystyczne, dające szeroką gamę możliwości, sposobów i pewien komfort obserwacji, poszanowanie dla przyrody, znajomość historii miejsca, szacunek dla przeszłości czy nowe kreacje krajobrazu efemerycznego jako kontinuum kreacji zachodu słońca w rejonie Uluru, które umożliwiają kompleksowe spojrzenie na badany krajobraz. Efemeryczny krajobraz wschodu i zachodu słońca w rejonie Uluru, niewątpliwie stanowi ważną atrakcję turystyczną, odgrywa niezwykłą rolę w umacnianiu tożsamości rdzennych mieszkańców jak i we współtworzeniu lokalnych produktów turystycznych. Szczególna atrakcyjność tego miejsca wynika m.in. z multisensorycznego charakteru doznań, jakich doświadczają przebywający w nim turyści. Jest to główny powód, dla którego ten odległy (nawet dla Australijczyków, których dominująca większość mieszka w dużych miastach zlokalizowanych na wybrzeżach Australii, a zatem oddalonych od Uluru o tysiące km – z Sydney jest 2 841 km, z Melbourne 2 326 km, z Brisbane 3 234 km, z Cairns 2 711 km, z Darwin 1 964 km, z Perth – 2 056 km, z Adelaide 1 602 km, i najbliżej z Alice Springs 468 km), wręcz wyizolowany obszar, przyciąga turystów z całego świata.

Uzupełnieniem podróży „na wschód i zachód słońca w rejonie Uluru”, zdecydowanie powinny być też inne atrakcje przyrodniczo-kulturowe położone Red Centre i dostępne dzięki tzw. Red Centre Way (turystycznego szlaku drogowego z Alice Springs o łącznej długości 835 km, a mianowicie:

- Park Narodowy Watarrka, utworzony w 1989 roku na powierzchni 72 200 ha, gdzie głównym przedmiotem ochrony jest największy w Australii kanion – Kings Canyon. Obszar ten, spośród kilku znajdujących się w „okolicach” Parku Narodowego Uluru-Kata Tjuta obszarów atrakcyjnych turystycznie, leży najbliżej, bo około 290 km od niego [https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0011/200054/watarrka-national-park-fact-sheet-and-map.pdf, 10.01.2024];

- Rezerwat Ochrony Meteorytów Henbury (*Henbury Meteorite Craters*), powołany w 1964 roku, na obszarze 16 ha pola kraterowego, gdzie znajduje się 13 kraterów

o średnicy od 7 do 180 m i głębokości do 15 m, które powstały, gdy fragmentaryczny meteor uderzył w powierzchnię ziemi. Znajduje się ok. 350 km od Uluru [https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0014/200039/henbury-meteorites-conservation-reserve-fact-sheet-and-map.pdf, 10.01.2024];

- Rezerwat Historyczny Chambers Pillar (*Chambers Pillar Historical Reserve*) – na powierzchni 340 ha, chroni niezwykle zbudowany z piaskowca filar o wysokości względnej około 50 m, datowany na 350 mln lat, stanowiący niezwykle element orientacyjny i krajobrazowy w półpustynnym obszarze. Znajduje się on około 390 km od Parku Narodowego Uluru-Kata Tjuta [http://www.parksandwildlife.nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0014/10580/ChambersPillar.pdf, 10.01.2024];

- Park Narodowy West Mac Donnells – Tjoritja (*West Mac Donnells National Park*), utworzony w 1992 roku na powierzchni 2 568,61 km², w celu ochrony wznoszącego się na długości prawie 250 km ponad półpustynne okolice pasma górskiego, o przebiegu równoleżnikowym, unikatowym pod względem faunistycznym i florystycznym, jak i o ogromnym znaczeniu dla kultury ludu Arrernte. Znajduje się ok. 400 km od Parku Narodowego Uluru-Kata Tjuta [https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0008/200051/tjoritja-west-macs-fact-sheet-and-map.pdf, 10.01.2024];

- Rezerwat Rzeźb Naskalnych Napwerte Ewaninga (*Napwerte/Ewaninga Rock Carrings Conservation Reserve*) – to rezerwat skalny o powierzchni 6 ha, który powstał w 1970 roku, gdzie ścisłą ochroną objęto tzw. petroglify, czyli ryciny naskalne wykonane przez członków ludu Arrernte. Obszar znajduje się ok. 480 km od Parku Narodowego Uluru-Kata Tjuta [https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0019/200368/napwerte-ewaninga-rock-carvings-conservation-reserve-fact-sheet-and-map.pdf, 10.01.2024];

<https://web.archive.org/web/20060918225946/http://www.nt.gov.au/nreta/heritage/ntregister/declared/ewaninga/ewaningaconservation.pdf>, 29.02.2024];

- Rezerwat Przyrodniczy Tęczowa Dolina (*Rainbow Valley*), powołany w 1990 roku na powierzchni 24,83 km², w celu ochrony unikalnych, malowniczych formacji piaskowcowych oraz znajdujących się tu ważnych stanowisk archeologicznych i artefaktów, obszaru działalności rdzennych mieszkańców Australii. Znajduje się ok. 400 km od Uluru

[https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0013/200047/rainbow-valley-conservation-reserve-fact-sheet-and-map.pdf, 10.01.2024];

Wymienione wyżej bardzo cenne obszary chronionej przyrody nieożywionej i ożywionej stanowią istotne walory dla turystyki. Mogą też być obszarem percepcji wschodów i zachodów słońca, a jednak nie stanowią pod tym względem reklamowanej atrakcji turystycznej. To Uluru jest magnesem przyciągającym turystów (ryc. 6). Pozostałe obiekty, niezwykle ciekawe pod względem przyrodniczym, geologicznym, krajobrazowym, stanowią jedynie uzupełnienie atrakcyjności turystycznej serca Australii.

Ryc. 6. Jedno z wielu specjalnie przygotowanych miejsc obserwacyjnych w kierunku Uluru w promieniach wschodzącego słońca, 9.10.2022

Źródło: Jolanta Kijowska (2022)

Zakończenie

Efemeryczne krajobrazy mają ogromne znaczenie w percepcji krajobrazu, zdecydowanie podnoszą atrakcyjność wizualną miejsca. W mediach społecznościowych można znaleźć liczne relacje mieszkańców i turystów z obserwacji zjawisk efemerycznych oraz uwiecznione na fotografiach efemerydy, udostępniane w Internecie, zwłaszcza te artystyczne, które niewątpliwie zachęcają do osobistego odwiedzenia takich miejsc. Efemeryczne krajobrazy mają także duże znaczenie

w zarządzaniu ruchem turystycznym, szczególnie w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa turystom. W rejonie Uluru do takich zagrożeń należy zaliczyć duże amplitudy dobowe temperatur, bardzo wysokie temperatury w dzień w miesiącach letnich, rzadko występujące nagle opady deszczu i wyładowania atmosferyczne (w grudniu 2019 roku nastąpiło uderzenie pioruna w punkt widokowy zachodu słońca w rejonie Uluru, które to zraniło 6 osób), niektóre gatunki flory i fauny, utrudniony dostęp do wody pitnej czy też dużą odległość do szpitala (najbliższy punkt znajduje się 480 km od Uluru w Alice Springs).

Ponadto w zarządzaniu ruchem turystycznym należy uwzględnić fakt, że prawa własności do tego terenu rząd australijski oddał w 1985 roku rdzennym mieszkańcom, plemieniu Anangu, którzy przekazali go w wieczystą dzierżawę (99 lat) państwu. Dokonano tego w oparciu o uznanie znaczenia tego miejsca dla historii i kultury, przestrzegania zasad ludności rdzennej (Anangu), właścicieli miejsca, w szczególności poszanowania jego symboliki i *sacrum*, które przejawia się m.in. w zakazie od października 2019 roku wspinania się na monolit [Tarabay 2019], fotografowania i nagrywania bez zezwolenia miejsc o wyjątkowym znaczeniu religijnym oraz zachowaniu ciszy. Wprowadzony zakaz wspinania się na monolit wzbudził wiele kontrowersji i sprzecznych opinii. Wielu organizatorów turystyki obawiało się, że miejsce straci na znaczeniu ze względu na nowe ograniczenia w użytkowaniu turystycznym tego miejsca. Oczywiście nadal znajdują się pseudoturysty, którzy podejmują próby wspinania na monolit. Jednakże członkowie Rady Parku Narodowego, która składa się z przedstawicieli różnych środowisk, w tym plemienia Anangu, dopełniają wszelkich starań aby dostosować zagospodarowanie turystyczne tego miejsca (m.in. miejsca parkingowe, platformy widokowe, miejsca piknikowe, tablice informacyjne, punkty z wodą pitną toalety itp. dla osób obserwujących wschód i zachód słońca) do zróżnicowanych oczekiwań turystów z poszanowaniem jego najważniejszych walorów przyrodniczych i kulturowych.

Sammie Wilson, rdzenny mieszkaniec Australii, członek Rady Parku Uluru-Kata Tjuta w wywiadzie dla The New York Times w 2017 roku powiedział: „Aborygeni chcą, żeby ciekawi świata, odwiedzali ich dom, jednocześnie proszą, żeby z butami nie wchodzili do sypialni” [Tarabay 2019].

Bibliografia

- Brassley P., 1998, *On the unrecognized significance of the ephemeral landscape*, „Landscape and Urban Planning”, 23, s. 119-132
- Bernat S., 2008, *Dźwięk jako element oceny i klasyfikacji krajobrazu*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 20, s. 265-272
- Bernat S., 2009, *Perspektywy ekologii dźwiękowej w Polsce*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 25, s. 175-182
- Bernat S., 2013, *Dźwięk a sacrum w krajobrazie*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, 21, s. 11-22
- Chmielewski T., 2008, *Zmierzając ku ogólnej teorii systemów krajobrazowych*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 21, s. 93-108
- Harper T., 1997, *Parks for People. In Search of the Cutting Edge in Visitor Management. Winston Churchill Memorial Trust of Australia*, URL: http://churchilltrust.com.au/site_media/fellows/Harper_Terry_1996.pdf (data dostępu: 10.09.2013)
- Huang S.-Ch. L., 2013, *Visitor responses to the changing character of the visual landscapes as an agrarian area becomes a tourist destination: Yilan County, Taiwan*, „Journal of Sustainable Tourism”, 21 (1), s. 154-171
- Hung K., Petrick J. F., 2010, *Why do you cruise? Exploring the motivations for taking cruise holidays, and the construction of a cruising motivation scale*, „Tourism Management”, 32, s. 386-393
- Jacobsen J. K. S., 1997, *The making of an attraction. The case of North Cape*, „Annals of Tourism Research”, 24 (2), s. 341-356
- Kowalczyk A., 1992, *Badanie spostrzegania krajobrazu multisensorycznego – podstawą kształtowania obszarów rekreacyjnych*, Bydgoszcz
- Kulczyk S., 2013, *Krajobraz i turystyka. O wzajemnych relacjach*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Lewandowski W., 2009, *W poszukiwaniu uniwersalnej typologii jednostek przyrodniczych*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 23, s. 91-95
- Lewandowski W., 2010, *Gińące krajobrazy Polski. Próba identyfikacji* [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.) *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Wrocław, s. 29-36
- Luenberger V., 2001, *Spectacular Swiss Sunrise*, „Weatherwise”, 54 (6), s. 38-40
- Minca C., 2007, *The tourist landscape paradox*, „Social and Cultural Geography”, 8 (3), s. 433-453
- Mocior E., Franczak P., Hibner J., Krąż P., Nowak A., Rechciński M., Tokarczyk N., 2012, *Efemeryczny krajobraz wschodu słońca jako czynnik motywujący turystów do nocnych wejść na Babią Górę*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 34, s. 203-210
- Mocior E., Franczak P., Hibner J., Krąż P., Nowak A., Rechciński M., Tokarczyk N., 2014, *Typologia naturalnych krajobrazów efemerycznych w świetle dotychczasowych badań*, [w:] *Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii*, t. 2, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ Kraków, s. 77-101
- Myga-Piątek U., 2008, *Krajobrazy dźwiękowe regionu górnośląskiego*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, 11, s. 86-99
- Myga-Piątek U., 2012a, *Krajobrazy kulturowe. Aspekty ewolucyjne i typologiczne*. Uniwersytet Śląski, Katowice
- Myga-Piątek U., 2012b, *Wartości krajobrazów kulturowych. Problem ich oceny i ochrony*, [w:] *Wdrażanie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Materiały Konferencyjne*, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, s. 53-59

- Ode Á., Tveit M., Fry G., 2008, *Capturing Landscape Visual Character Using Indicators: Touching Base with Landscape Aesthetic Theory*, „Landscape Research”, 33 (1), s. 89-117
- Pawłowska K., 2008, *Ogród sensoryczny*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, 11, s. 143-152
- Pitchard A., Morgan N. J., 2008, *Constructing tourism landscapes – gender, sexuality and space*, „Tourism Geographies”, 2 (2), s. 115-139
- Pitkänen K., 2008, *Second-home Landscape: The Meaning(s) of Landscape for Second-home tourism in Finnish Lakeland*, „Tourism Geographies”, 20 (2), s. 169-192
- Ryan C., Hughes K., Chringwin S., 2000, *The gaze, spectacle and ecotourism* „Annals of Tourism Research”, 27 (1), s. 148-163
- Schmollgruber C., 1994, *Przeobrażenie krajobrazu*, ARGE Umwelterziehung, Wiedeń
- Shackley M., 1996, *Community impact of the camel safari industry in Jaisalmar, Rajasthan*, „Tourism Management”, 17 (3), s. 213-218
- Sinai Trekking Charity Challenge*, 2009, Word Expeditions Pty Limited. URL: <http://worldexpeditions.co.uk/files/UK%20Charity%20Challenge%20trip%20notes/Sinai%20Trekking%20Charity%20Challenge.pdf> [data dostępu: 23.02.2014]
- Tarabay J. 2019, *Zakaz wspinaczki w Uluru kończy pewien rozdział. Ale w tej australijskiej historii jest coś więcej*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2019/10/24/world/australia/uluru-climbing-ban.html> [1.03.2024]
- Vouligny É., Domon G., Ruiz J., 2009, *An assessment of ordinary landscapes by an expert and by its residents: Landscape values in areas of intensive agricultural use*, „Land Use Policy”, 26, s. 890-900
- Wojciechowski K. H., 2010, *Wartości i walory krajobrazów przemijających i efemerycznych*, [w:] D. Chylińska, J. Łach (red.), *Studia krajobrazowe a ginące krajobrazy*, Wrocław, s. 37-42
- Wojciechowski K. H., 2008, *Doświadczenie krajobrazu jako koncepcja naukowa J. G. Granö*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, 11, s. 22-28
- Zeppel H., 1998, *Tourism in Aboriginal Australia*, „Tourism Management”, 19 (5), s. 485-488

Źródła internetowe

- <https://mozo.com.au/insurance/travel-insurance/guides/australian-tourism-statistics> [10.09.2023]
- <https://parksaustralia.gov.au/uluru/plan/passes> [10.09.2023]
- www.farmonlineweather.com.au/nt/alice-springs/uluru [10.09.2023]
- www.ramus.com.au/work/uluru-wintjiri-wiru/ [29.09.2023]
- https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0011/200054/watarrka-national-park-fact-sheet-and-map.pdf [10.01.2024]
- https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0014/200039/henbury-meteorites-conservation-reserve-fact-sheet-and-map.pdf [10.01.2024]
- https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0008/200051/tjoritja-west-macs-fact-sheet-and-map.pdf [10.01.2024]
- https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0019/200368/napwerte-ewaninga-rock-carvings-conservation-reserve-fact-sheet-and-map.pdf [10.01.2024]
- <https://web.archive.org/web/20060918225946/http://www.nt.gov.au/nreta/heritage/ntregister/declared/ewaninga/ewaningaconservation.pdf> [29.02.2024]

https://nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0013/200047/rainbow-valley-conservation-reserve-fact-sheet-and-map.pdf [10.01.2024]

Ephemeral landscape od sunrise and sunset over Uluru (Australia) as a tourist attraction

Summary: Sunrises and sunsets are andeniably one of the most beautiful and spectacular optical phenomena that create ephemeral natural landscapes. The perception of ephemeral landscapes can have a major impact on some areas of human life economy. The inspiration from short-lived landscapes is clearly visible in art., but they have become extremely important in tourism. Selected ephemeral landscapes influence visitor's preferences for specific regions, but they can often even constitute an independent tourist attraction. On example of this type of landscapes are sunrises and sunsets over the world-famous Uluru rock monolith in central Australia, a valuable natural object, protected in the form of the Uluru-Kata Tjuta National Park, but also culturally – constituting the sacred place of the Anangu tribe. This place, located in the heart of Australia, plays an extremely important role for Australians, but also attracts tourists from all over the world. The article attempts to show the phenomenon and its role in the development of tourism in this area. It also shows the extremely inspiring role of the ephemeral landscape of sunrise and sunset in the Uluru region creating new ephemeral landscapes that enrich the tourist offer of this place.

Keywords: ephemeral phenomena, sunrise and sunset , ephemeral landscape, landscape perception, Uluru, tourist attraction